

Europos Sąjungos valstybių maisto produktų ir gėrimų sektoriaus eksporto konkurencingumo vertinimas

Straipsnyje analizuojamas ir vertinamas maisto produktų ir gėrimų eksporto konkurencingumas Europos Sąjungos valstybėse. Tyrimas atliekamas 2012–2018 m., naudojantis atskleistojo santykinio pranašumo indekso metodu. Remiantis tyrimo rezultatais galima teigti, kad daugiau nei pusė Europos Sąjungos valstybių yra konkurencingos maisto produktų ir gėrimų eksporto sektoriuje. Maisto produktų ir gėrimų sektorius dažniausiai nereikalauja daug ir išmanių technologijų, išskirtinių sąlygų, geografinių ar ekonominių galimybių, todėl dauguma Europos Sąjungos valstybių yra konkurencingos eksportuodamos maisto produktus ir gėrimus, šią poziciją išlaiko, o per ilgą laikotarpį – ją gerina. Maisto produktų ir gėrimų sektoriuje iš visų Europos Sąjungos valstybių konkurencingiausios – Latvija, Graikija, Danija, Ispanija, Lietuva, o atlikus išsamesnį šių valstybių eksporto konkurencingumo tyrimą pastebėta, kad valstybės labiausiai specializuojasi eksportuoti tuos maisto produktus, kuriems gaminti ar kitaip išgauti turi palankiausias sąlygas. Kita vertus, tyrimo rezultatai parodė, kad konkurencingos maisto produktų ir gėrimų sektoriaus valstybės, eksportuodamos tam tikrus maisto produktus ir gėrimus, gali būti ir nekonkurencingos.

Reikšminiai žodžiai: atskleistojo santykinio pranašumo indeksas, eksporto konkurencingumas, Europos Sąjunga, maisto produktų ir gėrimų sektorius.

Export competitiveness of European Union countries in the food and beverages sector is analyzed and assessed in the article. Research is carried out using the revealed comparative advantage index method for the period of 2012–2018. Research results showed that more than a half of European Union countries are competitive in the export of goods in the food and beverage sector. Food and beverage sector often does not require many or smart technologies, exceptional arrangements, geographic or economic opportunities thus making most of the European Union countries competitive in the food and beverage sector. Those countries also maintain their position in the long run and improve it. The most competitive of all European Union countries were found to be Latvia, Greece, Denmark, Spain and Lithuania, while having done the more comprehensive research of the export competitiveness of these countries it was noticed that the countries specialize most in the export of those food products and beverages, the production or procurement of which, they have, likely, the best possible conditions. On the other hand, research results showed that even those countries that are competitive in the export of goods in the food and beverage sector may not remain such in the export of particular food products and beverages.

Keywords: Revealed Comparative Advantage (RCA) index, export competitiveness, European Union, food and beverage sector.

JEL Classifications: F13/F14.

Inga MAKSIVYTIENĖ – socialinių mokslų daktarė, Vytauto Didžiojo universiteto Ekonomikos ir vadybos fakulteto Ekonomikos katedros docentė. Adresas: S. Daukanto g. 28, LT-44246 Kaunas, Lietuva; tel.: 00 370 37327856; el. paštas: inga.maksivytiene@vdu.lt

Rugilė NEMANYTĖ – Vytauto Didžiojo universiteto Ekonomikos ir vadybos fakulteto Ekonomikos katedros absolventė. Adresas: S. Daukanto g. 28, Kaunas, LT-44246 Lietuva; el. paštas: rugile.nemanyte@stud.vdu.lt

Įvadas

Eksportas – svarbi kiekvienos valstybės tarptautinės prekybos dalis, sudaranti didelę dalį šalies pajamų. Mažoms bei pažėdžiamoms valstybėms eksportas svarbus siekiant išlaikyti jų augimą, gyvybingumą, gyventojų pajamas ir kitus socialinę gerovę apibūdinančius rodiklius. Dažnai valstybės, įmonės ar regionai specializuojasi gaminti ir eksportuoti tik tam tikrus produktus, – toks pasiskirstymas leidžia eksportuotojams tikslingai vykdyti gamybą ir siekti gerovės. Tam, kad įmonės galėtų pelningai eksportuoti prekes ar paslaugas, žinoti silpnąsias ir stipriąsias sritis bei varžytis tarptautinėse rinkose, svarbu nustatyti, kokiame sektoriuje jos konkurencingesnės nei kitos įmonės ar valstybės. Tarptautinėje rinkoje svarbu įvertinti savo bei kitų eksportavimo ir varžymosi galimybes esamuoju laiku bei ateityje. Šiame darbe analizuojamas maisto produktų ir gėrimų sektoriaus eksporto konkurencingumas Europos Sąjungos šalyse. Nors tam tikros šio sektoriaus kategorijos moksliniuose tyrimuose analizuojamos dažniausiai, jo iširtumas gali būti laikomas nepakankamu, kadangi naujų tyrimų maisto produktų ir gėrimų sektoriaus eksporto konkurencingumo tema nėra daug, taip pat šis sektorius yra platus ir gali būti sunkiai aprėpiamas. Svarbu tirti naujus maisto produktų ir gėrimų sektoriaus eksporto konkurencingumo duomenis, siekiant nustatyti konkurencingiausias bei nekonkurencingas šio sektoriaus eksportavimo valstybes, jų specializavimosi galimybes, trūkumus ir privalumus.

Problema. Europos Sąjungos valstybių maisto produktų ir gėrimų sektoriaus eksporto konkurencingumas.

Tyrimo objektas yra maisto produktų ir gėrimų pramonė ir jos eksporto

konkurencingumas Europos Sąjungos valstybėse.

Tyrimo tikslas – atlikus teorinę eksporto konkurencingumo analizę, įvertinti maisto produktų bei gėrimų sektoriaus eksporto konkurencingumą Europos Sąjungos valstybėse. Siekiant šio tikslo, straipsnyje sprendžiami tokie **uždaviniai**: 1) pateikti eksporto konkurencingumo sampratą teoriniu aspektu; 2) pateikti maisto produktų ir gėrimų sektoriaus eksporto Europos Sąjungos valstybėse tyrimo metodiką; 3) atlikti maisto produktų ir gėrimų sektoriaus eksporto konkurencingumo Europos Sąjungos valstybėse tyrimą, pateikti ir apibendrinti tyrimo rezultatus.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros palyginamoji analizė ir vertinimas, statistinių duomenų palyginamoji analizė, grafinė analizė, atskleistojo santykinio pranašumo (RCA) analizė.

Eksporto konkurencingumo samprata

Analizuojant teorinius eksporto konkurencingumo temos aspektus svarbu paminėti vieną iš aktualiausių šios temos sąvokų – eksportą, kuris mokslinėje literatūroje dažnai įvardijamas kaip sudedamoji tarptautinės prekybos dalis, pavyzdžiui, Jungtinės Tautos tarptautinę prekybą apibrėžia kaip eksporto ir importo veiklą (United Nations, 2019). Identiškai šią sąvoką apibrėžia ir Eurostat (n. d.), todėl analizuojant eksporto konkurencingumo temą svarbu išsamiau apibrėžti ir neatsiejamą nuo šios temos tarptautinės prekybos sąvoką, kurią Burinskienė (2011) įvardija kaip sudėtingą socialinės plėtros reiškinių, kuriam būdingi įvairūs pokyčiai bei dinamiškumas. Kiti autoriai tarptautinę prekybą taip pat apibrėžia kaip sudėtingą įvairių veiksmų kompleksą, kuris apima rinkos tyrimus bei

pardavimo strategijos organizavimą, produktų kūrimą bei pardavimą, kai prekės ir paslaugos pagaminamos vienoje šalyje, tačiau parduodamos – kitoje (Jakutis, Liukaitis ir Samulevičius, 2007).

Ekspertas yra labai svarbus mažoms bei pažeidžiamoms valstybėms, palaikant jų augimą bei gyvybingumą (Sabonienė, 2009). Ekspertas – tai viena iš priemonių didinti užimtumą šalyje, darbo užmokestį bei gerinti gyvenimo kokybę. Pasak Sabonienės (2009), eksporto plėtra ženkliai prisideda prie šalies kapitalo įplaukų, gyventojų užimtumo bei pramonės augimo, todėl nuo gebėjimo konkuruoti tarptautinėje rinkoje priklauso šalių išlikimas rinkoje.

Analizuojant eksporto konkurencingumą ne mažiau svarbios yra konkurencijos bei konkurencingumo sąvokos. Konkurencija yra situacija rinkoje, kuomet įmonės siekia pirkėjų tam, kad pasiektų tam tikrą verslo tikslą, pvz., gautų pelną ar užimtą rinkos dalį. Konkurencija yra svarbus procesas, kurio metu įmonės privalo veikti efektyviai bei siūlyti didesnę prekių ir paslaugų pasirinkimą mažesnėmis kainomis (OECD, n. d.). Ekonomikoje ši sąvoka dažniausiai vartojama norint apibūdinti įmonių varžymąsi, siekiant pelnyti kuo daugiau pirkėjų, įgyti didesnę pranašumą rinkoje, uždirbti daugiau pelno. Konkurencingumo sąvoka apibrėžiama kaip gebėjimas gaminti ir eksportuoti prekes bei paslaugas, kurios atitiktų tarptautinės rinkos kriterijus, kartu išlaikant aukštą pajamų ir užimtumo lygį, esant veikiamam išorės konkurencijos (Commission of the European Communities, 2016). Aukštą užimtumo lygį, kapitalo efektyvumą bei dideles pajamas, kaip konkurencingumo sąvokos dedamąsias dalis, įvardino ir Marikina (2017). Kiti autoriai, apibrėždami konkurencingumo sąvoką, taip pat kaip ir anksčiau minėti autoriai

siejo ją su socialinės gerovės augimu, teigdami, kad konkurencingumas yra įmonės, pramonės ar regionų gebėjimas kurti, esant veikiamam tarptautinės konkurencijos, kartu gaunant daug pajamų bei didinant gyventojų užimtumą (Eurostat, n. d.). Vėliau Europos Bendrijų Komisija (2020) konkurencingumo šalies mastu sąvoką apibūdino kaip jos gyventojų gyvenimo lygio augimą bei priverstinio nedarbo lygio mažėjimą, kartu išlaikant savo pozicijas tarptautinėje rinkoje. Iš pateiktų sąvokų matyti, kad analizuodami tarptautinės prekybos bei eksporto konkurencingumo temas autoriai neatsieja konkurencingumo sąvokos nuo eksporto konkurencingumo. Pavyzdžiui, Snieska ir Valodkienė (2012), kaip ir daugelis kitų autorių, tarptautinį konkurencingumą siejo su eksportuojamų prekių kiekiu. Pagal Muratoglu ir Muratoglu (2016), eksporto konkurencingumą, taip pat kaip ir konkurencingumą, apibrėžė kaip gebėjimą greitai ir už patrauklią kainą parduoti kokybišką produktą, kurio reikia tarptautinėje rinkoje. Apibendrinant galima teigti, kad konkurencingumo sąvoka nėra atsiejama nuo eksporto konkurencingumo sąvokos, kuri yra apibrėžiama kaip tam tikras lygis, kuriuo matuojamas gebėjimas greitai ir už patrauklią kainą parduoti kokybišką produktą, kurio reikia tarptautinėje rinkoje, kartu didinant šalies gyventojų užimtumą ir pajamas.

Analizuojant konkurencingumo temą svarbu suprasti, kokioje aplinkoje aptinkama bei vertinama ši sąvoka, kokie veiksniai lemia konkurencingumo atsiradimą, mažėjimą ir didėjimą, kitus aktualius eksporto konkurencingumui aspektus, kurie padėtų suprasti bei toliau analizuoti šią temą ir jos aplinką. Pasak konkurencingumo problemas analizavusių autorių (Balkytė ir Tvaronavičienė, 2010; Delgado,

Ketels, Porter ir Stern, 2012; Dodescu ir Giurgiu, 2009; Europos Bendrijų Komisija, 2020; Loo, 2012; Meilienė ir Snieška, 2010; National Competitiveness Council, 2016; Porter ir Ketels, 2003; Snieška, 2008; Travkina, 2015; World Economic Forum, 2019), konkurencingumą galima analizuoti mikroekonominiu, makroekonominiu, mezoekonominiu, megaekonominiu bei globaliu lygiu, tačiau dauguma mokslininkų, kaip pagrindinius, išskyrė du lygmenis – mikroekonominių ir makroekonominių. Sferas, kuriose analizuojamas konkurencingumas, autoriai įvardijo kaip ekonominę, technologinę, politinę, visuomeninę ir ekologinę. Prie kiekvienos iš šių sferų galima priskirti įvairius veiksnius, darančius įtaką įvairiems subjektams bei jų konkurencingumui. Taip pat dalis autorių vertino konkurencingumą per trumpąjį, vidutinį ar ilgąjį laikotarpį. Konkurencingumo lygis, veikiamas išorinių veiksnių, gali kisti, o didelis jo sumažėjimas gali neigiamai paveikti asmenį, įmonę, šalį ar kitą subjektą, kuriam jis turi didelę reikšmę. Tad analizuojant eksporto konkurencingumo problemą, svarbu išskirti veiksnius, galinčius daryti įtaką konkurencingumo lygio pokyčiui. World Economic Forum (2019) išskyrė 12 kategorijų, kurios daro įtaką konkurencingumo lygiui – tai makroekonominė aplinka, infrastruktūra, stabili vyriausybė sistema, sveikatos, vidurinio bei aukštojo švietimo kokybė, prekių bei darbo rinkos efektyvumas, technologinis naujumas, rinkos dydis, inovacijos, verslo kokybė ir skaidri bankinė sistema, investicijos. Šiuos ir kitus veiksnius minėjo ir kiti autoriai. Snieška ir Valodkienė (2012) taip pat įvardijo vyriausybės, verslo efektyvumo, kokybiškos infrastruktūros, investicijų ir technologijų svarbą kaip pagrindinius veiksnius, darančius įtaką konkurencingumui. Nacional

Competitiveness Council (2016) stabilų ir efektyvų verslo augimą, prekių kainą ir kokybę, teigiamus politinius sprendimus įvardijo kaip svarbiausius veiksnius siekiant aukšto konkurencingumo lygio. Čegyte ir Miečinskienė (2009) bei Chen, Hsu ir Wang (2012), atlikę tyrimą kaip ir minėti autoriai nustatė stiprų tiesioginių ryšių tarp tiesioginių užsienio investicijų bei eksporto konkurencingumo. Nasurdin, Tan (2010) ir Porter (1990) įvardino inovacijas kaip vieną pagrindinių veiksnių, lemiančių firmos konkurencingumą ilguoju laikotarpiu. Taigi, konkurencingumo lygio pokyčius gali lemti daugelis mikroekonominių ir makroekonominių veiksnių – infrastruktūra, inovacijos, švietimo sistema ir pan.

Apibendrinant galima teigti, kad konkurencingumas dažniausiai tiriamas ir aptinkamas tiek mikroekonominėje, tiek makroekonominėje aplinkose. Šioms aplinkoms mokslininkai priskyrė sferas, kuriose galima tirti konkurencingumą: ekonominę, politinę, technologinę, visuomeninę ir ekologinę. Konkurencingumo pokyčius įvairiose sferose ir aplinkose lemia daugelis taip pat ekonominių, politinių, technologinių ir kitų veiksnių, kurių dalis buvo aptarta šiame skyriuje. Dažniausiai minėti, kaip darančios įtaką konkurencingumui, buvo vyriausybės sprendimai, švietimo ir finansų sistema, infrastruktūra, inovacijos. Taigi matyti, kad įmonių, šalių, regionų ar kitų objektų konkurencingumui didelę įtaką daro makroekonominiai veiksniai, tačiau, straipsnio autorės nuomone, taip pat svarbūs yra ir mikroekonominiai veiksniai, kurių dalis autorių dažnai neakcentavo. Tačiau gera produkto kokybė, prieinama kaina, nedideli gamybos kaštai ir kiti mikroekonominiai veiksniai sudaro aukšto konkurencingumo lygio pagrindą.

Eksporto konkurencingumo tyrimo metodika

Išanalizavus eksporto konkurencingumo temą teoriniu aspektu pastebėta, kad naujų praktinių tyrimų, apimančių daug įvairių šalių bei produktų grupių, autorių darbuose nebuvo daug. Eksporto konkurencingumo apskaičiavimo metodų taip pat nenustatyta daug, – dažniausiai autoriai naudojo vieną metodą, naudojamą ir šiame straipsnyje.

Tyrimo imtis yra 28 Europos Sąjungos valstybės. Europos Sąjunga, sprendžiant pagal anksčiau eksporto konkurencingumą tyrusių mokslininkų darbus, buvo dažniausiai tirtas regioninis blokas, tačiau autoriai rinkosi tirti vienos ar dviejų Europos Sąjungos šalių eksporto konkurencingumą, lyginant su visa Europos Sąjunga arba pasauliu. Šiame straipsnyje tyrimo imtis praplečiama tiriant visas Europos Sąjungos valstybes.

Tyrimas atliekamas siekiant nustatyti Europos Sąjungos valstybių maisto produktų bei gėrimų (maisto sektoriaus) sektoriaus eksporto konkurencingumą. Toks sektorius pasirinktas išanalizavus mokslinę literatūrą, kurioje dažniausiai tirtas būtiniausiasio vartojimo ar lengviau toje šalyje gaunamų produktų eksporto konkurencingumas, dažnai analizuotas valstybių iš žemės ūkio gaunamų maisto gėrybių ar pieno produktų eksporto konkurencingumas. Svarbu paminėti, kad šiame straipsnyje minimas maisto produktų ir gėrimų sektorius, kitų autorių taip pat įvardijamas kaip maisto produktų sektorius arba žemės ūkio maisto sektorius (angl. *Agriculture sector*). Taip pat tirtas populiarių toje valstybėje produktų eksporto konkurencingumas, pavyzdžiui, kavos ir vyno eksporto konkurencingumas vertintas lyginant Italiją su kitomis valstybėmis, pieno

produktų eksporto konkurencingumas vertintas Lietuvoje. Atkreiptinas dėmesys, kad dauguma autorių vertino siauresnės šakos, pvz., pieno produktų, daržovių, kavos eksporto konkurencingumą, arba rinkosi platesnę produktų grupę, tačiau konkurencingumą tyrė vienoje ar keliose šalyse, o šiame straipsnyje tiriamas visų maisto produktų bei gėrimų eksporto konkurencingumas. Tam, kad būtų galima išskirti tik maisto produktus ir gėrimus iš kitų sektorių, naudojamas Makroekonomikos kategorijų (angl. *Broad Economic Categories, BEC*) klasifikatorius bei jo vieno skaitmens kodo lygis. Šiame tyrime naudojamas vienas iš stambiausių (Makroekonomikos kategorijų, BEC) klasifikatorių, kuriame prekės sugrupuotos į septynis lygmenis: maistas ir gėrimai, pirminės ir perdirbtos pramoninės atsargos, kuras ir tepalai, mechaniniai įrenginiai ir atsarginės jų dalys, transporto įranga ir atsarginės jos dalys, plataus vartojimo prekės ir kitos niekur nepriskirtos prekės. Šie lygmenys gali būti skaidomi į dar 3 smulkias kategorijas pagal produktų vartotojiškas savybes, kilmę, perdirbimą. BEC klasifikatorius pasirinktas dėl tinkamo šiam darbui produktų klasifikavimo, patogesnio jo naudojimo ir duomenų tikslumo, kadangi pagal šį klasifikatorių visi maisto produktai ir gėrimai jau sugrupuoti ir priskiriami vienam – pirmajam – lygmeniui. Naudojant SITC klasifikatorių galimi netikslumai ir duomenų rinkimo sunkumai, kadangi jame maisto produktai, gėrimai ir maisto produktams priskiriami priedai (riebalai, prieskoniai) yra išskirstyti ir klasifikuojami kitaip nei BEC klasifikatoriaus. Pavyzdžiui, įvairūs namų ūkių naudojami aliejai priskiriami vaškui ir bendrai visiems riebalams, iš kurių dalis negali būti naudojami kaip maisto produktai. Taip pat gėrimų lygmeniui priskiriamas ir tabakas,

dėl to gali atsirasti netikslumas siekiant tabaką atskirti nuo gėrimų arba maistui naudojamus aliejus atskirti nuo vaško ar kitų nevertojamų riebalų. Svarbu paminėti, kad kiti autoriai, atlikdami eksporto konkurencingumo nustatymo tyrimus, taip pat naudojami šiais klasifikatoriais, dažniausiai naudojamas buvo SITC klasifikatorius (Grebliauskas ir Stonys, 2012; Sabonienė, 2009; ir kt.). Jis galėjo būti pasirinktas dėl patogaus minėtų autorių tyrimams klasifikavimo, pavyzdžiui, tiriant pieno produktų eksporto konkurencingumą patogiausiai būtų naudoti SITC klasifikatorių, kadangi jame išskirta būtent ši kategorija. BEC klasifikatorius yra stambesnis, todėl tiriant smulkesnius sektorius juos išskirti pagal BEC klasifikatorių nebūtų galimybės.

Dėl jau minėtų priežasčių paskutiniam analizės etapui atlikti straipsnyje taip pat naudojamas ir SITC klasifikatorius. Jis naudingas siekiant išskirti, kuri maisto produktų ar gėrimų grupė valstybėje yra konkurencingiausia ar visai nekonkurencinga. Pagal SITC klasifikatorių maisto produktų ir gėrimų sektorius skaidomas į mėsos ir mėsos gaminių (kodas 01), pieno produktų ir kiaušinių (kodas 02), žuvies ir jūros gėrybių (kodas 03), grūdų ir grūdinių produktų (kodas 04), daržovių ir vaisių (kodas 05), cukraus, cukraus gaminių ir medaus (kodas 06), kavos, arbatos, prieskonių ir pan. (kodas 07), kitų maisto produktų (kodas 09) ir gėrimų (kodas 11).

Pagal BEC klasifikatorių prie maisto produktų bei gėrimų (kodas 1) priskiriami įvairūs pramonei ir namų ūkiams vartoti skirti produktai: gyvuliai (avys, ožkos, karvės, kiaulės, paukščiai ir kt.), šviežia ar šaldyta mėsa, grūdai (kviečiai, ryžiai, miežiai, griekiai ir kt.), kruopos, švieži, konservuoti, šaldyti ar džiovinti vaisiai, uogos, riešutai, įvairios sėklos, kava, arbata,

prieskoniai, konditerijos gaminiai, saldainiai, kiaušiniai, miltai, milteliai, cukrus, sirupai, medus, įvairūs aliejai, pienas ir pieno produktai, gyvos ar šaldytos žuvis, jūros gėrybės (krevetės, kalmarai, vėžiagyviai ir kt.), vytinta, sūdyta ir kita žuvis, šviežios, šaldytos, džiovintos ar konservuotos daržovės, grybai, sultys ir kiti alkoholiniai ir nealkoholiniai gėrimai (Oficialiosios statistikos portalas, n. d.).

Atsižvelgiant į anksčiau eksporto konkurencingumą tyrusių mokslininkų darbus ir vadovaujantis tyrimo naujumo principu, analizuojamas 7 metų laikotarpis, t. y. 2012–2018 m. Remiantis ankstesniais tyrimais (Bruneckienė ir Paltanavičienė, 2012; Kalendienė, 2014; Sabonienė, 2011 ir kt.) manoma, kad šio laikotarpio užtenka tendencijoms nustatyti ir pranešniems maisto produktams ir gėrimams eksportuojant išvelgti bei rezultatams įvertinti. Taip pat toks laikotarpis pasirinktas įvertinus kitų autorių darbus apie eksporto konkurencingumą, kuriuose jie analizavo didesnę, pvz., 15 metų laikotarpį, tačiau tokį tyrimą atliko vienoje ar keliose valstybėse. Kaip minėta anksčiau, šis tyrimas atliekamas tiriant 28 Europos Sąjungos valstybių maisto produktų ir gėrimų sektoriaus eksporto konkurencingumą per 7 metus.

Europos Sąjungos valstybių maisto produktų ir gėrimų sektoriaus eksporto konkurencingumo tyrimui naudojami internetinių duomenų bazių WITS (World Integrated Trade Solution), UN Comtrade Statistics ir UNCTADstat duomenys.

Pasaulio visų produktų eksporto duomenys gauti naudojantis WITS internetine duomenų baze. Naujesni nei 2018 m. duomenys duomenų bazėje nepateikiami, todėl tyrimui naudoti naujausi duomenys iki 2018 m. imtinai. Kadangi šioje duomenų bazėje nėra galimybės pasirinkti

daugiau nei vieną bei konkrečiai reikalingą produktų grupę (gyvūnai, daržovės, maisto produktai ir t. t.), siekiant gauti Europos Sąjungos valstybių atskirai bei viso pasaulio maisto produktų ir gėrimų sektoriaus eksporto duomenis naudojami internetinės duomenų bazės UN Comtrade Statistics duomenys.

UN Comtrade Statistics internetinėje duomenų bazėje naujausi duomenys taip pat pateikiami iki 2018 m. imtinai. Kaip minėta anksčiau, eksporto konkurencingumo skaičiavimo RCA metodu trūkumas galėtų būti tas, kad į RCA duomenis yra įtraukiami ir reeksporto duomenys, kurie neatspindi valstybės tarptautinės prekybos konkurencingumo. Naudojantis minėta internetine duomenų baze, bandyta gauti ir iš eksporto duomenų eliminuoti reeksporto duomenis, tačiau nei UN Comtrade Statistics, nei WITS ar kitos duomenų bazės reeksporto duomenų nepateikia, kadangi, tikėtina, kad tokius duomenis valstybėms būtų sudėtinga apskaičiuoti. Taigi, internetinėje duomenų bazėje UN Comtrade Statistics gauti visų 28 Europos Sąjungos valstybių maisto produktų bei gėrimų sektoriaus eksporto duomenys, taip pat valstybių visų prekių eksporto duomenys.

Abi internetinės duomenų bazės taip pat nepateikia pagal regionus ar geografiškai ar ekonomiškai suskirstytų duomenų, kuriais naudojantis būtų galima nustatyti eksporto konkurencingumą pagal regionus ar ekonomiškai stipriose / silpnose valstybėse ir pan. Duomenis pagal tokį ir panašų suskirstymą pateikia UNCTADstat duomenų bazė, tačiau joje trūksta daugumos valstybių eksporto duomenų.

Paskutiniame analizės etape (penkių konkurencingiausių Europos Sąjungos valstybių maisto produktų ir gėrimų sektoriaus konkurencingumui detaliau iširti)

reikalingi išskaidyti pagal SITC klasifikatorių maisto produktų ir gėrimų sektoriaus eksporto duomenys pasaulyje. Jie gauti iš UNCTADstat duomenų bazės, kadangi jau minėtos duomenų bazės (UN Comtrade Statistics bei WITS) detalesnių eksporto duomenų nepateikia.

Taip pat būtina įvertinti ir tai, kad šiam tyrimui reikalingi viso pasaulio visų prekių eksporto duomenys, todėl dėl didelės apimties ne visi duomenų bazėse pateikti rodikliai gali būti tikslūs. Taigi jau minėti duomenų bei internetinių duomenų bazių trūkumai gali riboti tyrimo eigą ir iširtumą.

Maisto produktų bei gėrimų sektoriaus eksporto konkurencingumo Europos Sąjungos šalyse tyrimas atliekamas 2 žingsniais: 1) pirmajame etape surenkami duomenys, kurie panaudojami kiekvienos Europos Sąjungos šalies maisto produktų ir gėrimų sektoriaus eksporto konkurencingumui vertinti RCA metodu 2012–2018 m., skaičiuojant atskirai kiekvienų metų RCA indeksą; 2) antrajame etape išskiriamos 5 Europos Sąjungos šalys, kurios yra konkurencingiausios pagal maisto produktų bei gėrimų sektoriaus eksportą. RCA metodu apskaičiuojama, analizuojama ir vertinama, kurių maisto produktų ar gėrimų šakos šiose valstybėse pranašiausios.

Straipsnyje naudojamas atskleistojo santykinio pranašumo (angl. *Revealed comparative advantage, RCA*) indeksas. Jį pateikė Liesner 1958 m., toliau tobulino Balassa (1965), todėl šis indeksas dar vadinamas Balassa indeksu (cit. Bernatonytė, 2010). Indeksas naudojamas siekiant nustatyti silpnus bei stiprius šalies eksporto sektorius, sėkmingiausias prekių grupes, potencialias prekybos perspektyvas (Lietuvos Bankas, 2020). Toliau pateikiama RCA indekso formulė,

pagal kurią apskaičiuojamas šalies tam tikro produkto ar sektoriaus eksporto konkurencingumas. Jis apskaičiuojamas kaip produkto ar sektoriaus eksporto dalies ir viso šalies eksporto santykis bei viso pasaulio to paties produkto eksporto dalis. Taigi šiam indeksui apskaičiuoti naudojami ketveri duomenys. Vertinant pagal Balassa indeksą, šalis yra laikoma turinti atskleistąjį santykinį tam tikro produkto eksportavimo pranašumą tuomet, kai tos šalies tam tikro produkto eksporto kiekis yra didesnis nei nagrinėjamos šalių grupės, pasaulio. Tokiu atveju galima laikyti, kad šalis specializuojasi tą produktą eksportuoti, o jos RCA indeksas yra didesnis nei 1. Jeigu rodiklio reikšmė lygi 1, šalies padėtis pagal tam tikro produkto ar šakos eksportą yra vidutinė ir ji turi neutralų santykinį pranašumą. Jeigu šalies RCA indekso reikšmė yra tarp 0 ir 1, galima teigti, kad šalis nėra konkurencinga tą produktą eksportuodama. RCA indeksas skaičiuojamas pagal formulę:

$$RCA_p^C = \frac{\frac{x_p^C}{x^C}}{\frac{x_p^W}{x^W}}; \quad (1)$$

čia X_p^C – šalies C produkto p eksportas; X^C – šalies C visų produktų eksportas; X_p^W – pasaulio (W) produkto p eksportas; X^W – pasaulio (W) visų produktų eksportas.

Mokslinėje literatūroje išskiriamos įvairios pagal RCA metodą išvestos formulės, tinkamos eksporto konkurencingumui skaičiuoti (Net Export RCA, ESI, RSCA, WI, NRCA, LIIC-A, XII, XS). Nepaisant kitų formulų privalumų bei RCA formulės trūkumų (neapima importo duomenų, kurie gali būti naudojami siekiant

nustatyti importo poveikį konkurencingumui; apima ir reeksporto duomenis, kurie neatskleidžia šalies atvirojo sektoriaus konkurencingumo), dažniausiai naudojamas atskleistojo santykinio pranašumo indeksas, kuris mokslininkų laikomas patikimiausiu dėl jo ištirtumo bei ilgo naudojimo.

Europos Sąjungos valstybių maisto produktų ir gėrimų sektoriaus eksporto konkurencingumo tyrimo rezultatai

Užsienio prekyba kiekvienai valstybei yra svarbi sritis, palaikinti jų augimą, ekonominę ir socialinę gerovę, tačiau siekdamas vystyti tarptautinę prekybą valstybės turi įvertinti galimybes konkuruoti tarptautinėse rinkose, kadangi dažnai įvairūs regionai ar valstybės turi skirtingų pranašumų gaminant bei parduodant įvairias prekes ir produktus. Svarbu išsiaiškinti, ar valstybė, įmonė, regionas geba gaminti ir eksportuoti produktą tam, kad prekyba duotų pajamų ir naudų. Įvairių prekių grupių konkurenciniam pranašumui iširti dažnai padeda įvairūs santykiniai rodikliai, todėl naudojant anksčiau pateiktus eksporto duomenis bei jau minėtą RCA formulę šiame tyrime apskaičiuojamas ir toliau analizuojamas Europos Sąjungos valstybių maisto produktų ir gėrimų sektoriaus eksporto konkurencingumas. Tokie santykiniai rodikliai kaip RCA indeksas naudojami todėl, kad remtis vien eksporto duomenimis būtų netikslinga, kadangi tam tikros prekių grupės eksporto mastas šalyje gali būti didelis, tačiau vertinant jį pasaulio eksporto atžvilgiu galima priėti prie išvados, kad prekė nėra konkurencinga ir jos eksporto vertė

iš tiesų yra maža. Remiantis RCA indeksu bei panašiais santykiniais rodikliais galima analizuoti ir interpretuoti eksporto konkurencingumą. Kaip minėta anksčiau, jeigu šalies RCA indeksas yra didesnis nei 1, galima daryti išvadą, kad šalis specializuojasi eksportuoti maisto produktus bei gėrimus. Jeigu šalies RCA indeksas yra tarp 0 ir 1, galima laikyti, kad šalis nėra konkurencinga eksportuodama maisto produktus ir gėrimus. Indekso reikšmė, artima 1, rodytų neutralų šalies eksportą.

Iš 1 lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad daugelis Europos Sąjungos šalių specializuojasi eksportuoti maisto produktus bei gėrimus.

Toks reiškinys yra gana natūralus, kadangi maisto produktai yra pirmojo būtinumo prekės, dažniausiai nereikalaujančios išskirtinių technologinių ar kitokių pranašumų, o sąlygas gaminti bei natūraliai išgauti daugumą maisto produktų ar gėrimų turi dauguma šalių.

1 lentelė

Europos Sąjungos valstybių maisto produktų ir gėrimų sektoriaus eksporto konkurencingumo RCA indeksas 2012–2018 m.

Rodikliai	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Airija	1,28	1,39	1,39	1,18	1,09	1,20	1,09
Austrija	0,88	0,88	0,86	0,84	0,83	0,83	0,86
Belgija	1,11	1,08	1,08	1,07	1,08	1,10	1,11
Bulgarija	1,63	1,77	1,57	1,53	1,60	1,47	1,55
Čekija	0,54	0,55	0,52	0,52	0,48	0,43	0,42
Danija	2,27	2,28	2,19	2,10	2,06	2,10	2,11
Estija	1,24	1,33	1,30	1,24	1,14	1,18	1,10
Graikija	2,06	2,13	2,03	2,35	2,43	2,16	2,09
Ispanija	1,97	1,92	1,91	1,93	1,94	1,88	2,04
Italija	1,01	1,04	1,02	1,03	1,01	1,01	1,06
Jungtinė Karalystė	0,76	0,68	0,74	0,70	0,74	0,72	0,75
Kipras	2,07	2,25	1,41	1,15	1,45	1,48	1,17
Kroatija	1,51	1,41	1,34	1,39	1,44	1,38	1,50
Latvija	2,49	2,39	2,22	2,10	2,05	2,26	2,17
Lenkija	1,41	1,50	1,42	1,39	1,32	1,32	1,37
Lietuva	2,10	2,13	2,01	1,98	1,86	1,76	1,64
Liuksemburgas	1,01	1,07	1,20	1,19	0,98	0,97	1,04
Malta	0,58	0,75	0,71	0,91	0,86	0,97	0,98
Nyderlandai	1,66	1,74	1,72	1,84	1,74	1,70	1,79
Portugalija	1,35	1,35	1,37	1,31	1,28	1,31	1,35
Prancūzija	1,53	1,57	1,48	1,42	1,35	1,38	1,44
Rumunija	0,79	0,97	0,91	0,81	0,89	0,89	0,87
Slovakija	0,69	0,59	0,47	0,45	0,43	0,41	0,41
Slovėnija	0,45	0,46	0,46	0,45	0,45	0,47	0,49
Suomija	0,34	0,35	0,32	0,28	0,27	0,29	0,27
Švedija	0,62	0,71	0,73	0,74	0,77	0,71	0,75
Vengrija	0,93	0,93	0,84	0,74	0,76	0,78	0,77
Vokietija	0,65	0,68	0,65	0,60	0,58	0,59	0,60

Pastaba: apskaičiuota autorių, remiantis WITS (n.d.) ir UN Comtrade (n.d.) duomenimis.

Šis sektorius turėtų būti vienas iš stabiliausių ir geriausiai išsivysčiusių. Maisto produktus ir gėrimus eksportuoti labiausiai specializuojasi Latvija, Graikija, Danija, Ispanija, Lietuva, Nyderlandai ir Kipras. Šių šalių apskaičiuotas RCA indekso rodiklis analizuojamu laikotarpiu buvo didesnis nei 1 ir dažnai siekė 2. Svarbu atkreipti dėmesį, kad tarp pranašiausių maisto produktų ir gėrimų sektoriaus eksporto šalių 2012–2018 metų laikotarpiu buvo net 2 Baltijos šalys (Latvija ir Lietuva). Mažiausiai konkurencingos (nekonkurencingos) šiame sektoriuje šiuo laikotarpiu buvo Suomija, Slovėnija, Slovakija, Čekija, Švedija, Malta, Vokietija. Tokį mažą šių valstybių konkurencingumą galima sieti su įvairiais veiksniais, tokiais kaip netinkama tam tikrų maisto produktų auginimui geografinė padėtis, technologijų ar kitų sąlygų trūkumas, specializavimasis kitose šakose. Neutraliausias valstybės pagal maisto produktų bei gėrimų eksportą buvo Belgija, Italija ir Liuksemburgas. Visų Europos Sąjungos valstybių RCA indekso reikšmės tiriamuoju laikotarpiu ženkliai nesikeitė, vadinasi, didelių pokyčių ir pastangų pakeisti maisto produktų ir gėrimų sektoriaus eksporto situaciją valstybės neplanavo. Taip pat matyti, kad visų valstybių maisto produktų ir gėrimų sektoriaus eksporto konkurencingumo RCA indekso rodiklis yra gana artimas 1 reikšmei. Tokie rodikliai leidžia patvirtinti jau minėtą teiginį, kad maisto produktų ir gėrimų sektorius yra gana stabilus dėl jo būtinumo bei nepriklausomybės nuo išskirtinių technologijų.

Anksčiau minėtose valstybėse, kuriose pagal RCA indeksą specializuojamasi eksportuoti maisto sektoriaus produktus, jų eksportas užima didelę dalį visų produktų eksporto. Pavyzdžiui, maisto eksportas Latvijoje analizuojamu laikotarpiu sudarė

17–19 % viso eksporto, panašūs rodikliai gauti ir vertinant Ispanijos, Graikijos, Kipro, Danijos ir Lietuvos eksporto srautus. Mažiausią visų eksportuojamų prekių dalį maisto eksportas sudarė Suomijoje, Slovakijoje, Slovėnijoje, Čekijoje, Maltoje ir Vokietijoje. Iš šių bei anksčiau pateiktų RCA metodu skaičiuotų duomenų matyti, kad šios šalys nėra konkurencingos eksportuodamos maisto produktus bei gėrimus, ir maisto eksportas sudaro mažą dalį bendro šių šalių eksporto.

Siekiant išsamiau įvertinti Europos Sąjungos valstybių maisto produktų ir gėrimų sektoriaus eksporto konkurencingumą, paskutiniame šios analizės etape išskirtos penkios Europos Sąjungos valstybės, kurios pagal anksčiau apskaičiuotą RCA indeksą labiausiai specializuojasi eksportuoti maisto produktus ir gėrimus. Didžiausias RCA indekso vidurkis analizuojamu laikotarpiu buvo Latvijoje, Graikijoje, Danijoje, Ispanijoje bei Lietuvoje (žr. 1 lentelę). Pagal jau minėtą SITC klasifikatorių maisto produktų ir gėrimų sektorius išskaidytas į smulkesnes septynias produktų grupes, kurios leidžia nustatyti, kokį produktą minėtos valstybės eksportuoja daugiausiai. Šiai analizei atlikti taip pat naudojamas RCA indeksas, leidžiantis įvertinti kiekvienos produktų grupės eksporto konkurencingumą. RCA indeksui apskaičiuoti reikalingi valstybių visų maisto produktų eksporto duomenys, septynių produktų grupių, išskaidytų pagal SITC klasifikatorių, eksporto duomenys penkiose konkurencingiausiose valstybėse, viso pasaulio viso eksporto duomenys, viso pasaulio septynių produktų grupių eksporto duomenys.

Naudojantis minėtais duomenimis pagal anksčiau nurodytą RCA formulę apskaičiuotas penkių konkurencingiausių Europos Sąjungos valstybių maisto

produktų ir gėrimų sektoriaus eksporto konkurencingumas pagal pasirinktas septynias produktų grupes. 2 lentelėje pateiktas 2012–2018 m. penkių konkurencingiausių maisto produktų bei gėrimų sektoriaus eksporto Europos Sąjungos valstybių konkurencingumas pagal produktų grupes.

Gauti rezultatai rodo, kad konkurencingiausia pagal maisto produktų bei gėrimų sektoriaus eksportą ES šalis Latvija labiausiai specializuojasi gėrimų bei mėsos ir jos gaminių sektoriuje. Šių produktų grupių RCA indekso reikšmė yra gerokai didesnė nei 1, todėl galima laikyti, kad Latvija yra labai konkurencinga gėrimų bei mėsos ir mėsos gaminių eksporto šalis. Analizuojamu laikotarpiu Latvijoje didėjo kavos, arbatos, prieskonių ir panašių produktų eksporto konkurencingumas, – šie duomenys leidtų manyti, kad Latvijos ši produkcija yra patraukli užsienio šalims. Tačiau šį rodiklį galėjo lemti reeksporto duomenys, kurie, skaičiuojant eksporto konkurencingumą RCA metodu, neeliminuojami.

Antra pagal maisto produktų ir gėrimų sektoriaus eksporto RCA indekso reikšmes 2012–2018 m. yra Graikija. Kitaip nei Latvija, Graikija buvo konkurencingiausia daržovių bei vaisių eksportavimo sektoriuje. Toks reiškinys yra gana natūralus, kadangi ši šalis turi palankias geografines sąlygas auginti daržoves ir vaisius bei yra žinoma kaip viena iš pagrindinių tokių produktų eksportuotojų. Kaip ir minėta anksčiau, valstybė dažniausiai konkurencinga eksportuodama tą produktą, kurio gamybai turi palankias geografines, technologines ir kitas sąlygas. Silpnoji Graikijos eksporto sritis galėtų būti kava, arbata, prieskoniai ir kiti panašūs produktai. Graikijoje šių produktų eksporto konkurencingumas yra gerokai mažesnis nei Latvijoje. Analizuojamu laikotarpiu

Graikijoje didėjo pieno produktų ir kiaušinių eksporto konkurencingumas. Tai leidžia manyti, kad Graikijos eksportuojami pieno produktai ir kiaušiniai darosi vis patrauklesni užsienio šalims, Graikijos produkcija atitinka užsienio šalių keliamus reikalavimus.

Danija išsiskiria iš kitų valstybių mėsos ir mėsos gaminių eksporto konkurencingumu. Šios produktų grupės RCA indekso reikšmė svyruoja nuo 34 iki 46. Remiantis tokiomis rodiklio reikšmėmis galima teigti, kad ši valstybė specializuojasi eksportuoti mėsą ir turi palankias sąlygas gyvuliams auginti bei mėsos produktams gaminti ir eksportuoti. Priešingai nei Graikija, Danija nekonkurencinga vaisių ir daržovių, taip pat ir kavos, arbatos bei prieskonių sektoriuje. Tokį reiškinį taip pat gali lemti geografinės, ekonominės sąlygos, orientavimasis į kitas rinkas.

Remiantis apskaičiuota RCA indekso reikšme, Ispanija, kaip ir Danija, labiausiai specializuojasi eksportuoti mėsos ir mėsos gaminius. RCA rodiklis analizuojamu laikotarpiu augo, tai leidžia manyti, kad valstybė investuoja į šios produktų šakos plėtrą. Ispanijos daržovių ir vaisių eksporto konkurencingumas panašus į anksčiau minėtos Graikijos. Ispanijoje, ypatingai pietinėje jos dalyje, dauguma gyventojų užsiima žemdirbyste ir gyvulininkyste, todėl valstybė turi sąlygas specializuotis daržovių, vaisių bei mėsos eksportavimo sektoriuje. Mažiausias atskleistojo santykinio pranašumo rodiklis apskaičiuotas grūdų ir grūdinių produktų, tačiau pastebima, kad šių produktų eksporto konkurencingumo rodiklis, kaip ir žuvų, jūros gėrybių bei pieno produktų eksporto konkurencingumo rodikliai, augo. Matyti, Ispanija vysto šių produktų eksportą, investuoja į jo plėtrą, o užsienio

valstybėms šie produktai darosi vis patrauklesni bei atitinkantys jų reikalavimus.

Lietuva, kaip Ispanija ir Danija, buvo konkurencingiausia mėsos, jos gaminių eksportavimo sektoriuje. Taip pat nustatyta

Lietuvos pieno produktų ir kiaušinių eksporto specializacija. Matyti, kad maisto produktų ir gėrimų eksportas galėtų būti Lietuvos stiprioji eksporto dalis, kadangi valstybė, skirtingai nei kitos minėtos

2 lentelė

Penkių konkurencingiausių Europos Sąjungos valstybių maisto produktų ir gėrimų sektoriaus eksporto konkurencingumas pagal pasirinktų produktų grupių RCA indeksą 2012–2018 m.

Rodikliai	Šalys	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Mėsa ir mėsos gaminiai (01)	Latvija	7,02	8,19	6,91	6,22	6,64	7,13	7,37
	Graikija	1,92	2,04	2,25	2,05	2,47	2,68	3,13
	Danija	45,97	45,07	41,45	36,99	38,47	36,15	34,37
	Ispanija	16,84	17,13	17,91	18,53	21,52	21,85	21,58
	Lietuva	9,96	10,87	9,83	9,09	9,15	8,76	9,31
Pieno produktai ir kiaušiniai (02)	Latvija	5,17	5,49	4,80	4,20	4,14	4,98	4,50
	Graikija	3,14	3,23	3,59	4,44	4,84	4,49	4,76
	Danija	5,68	5,22	5,05	5,35	5,73	5,75	5,79
	Ispanija	1,12	1,06	1,11	1,23	1,25	1,26	1,27
	Lietuva	5,73	5,69	5,49	4,15	4,41	4,87	4,72
Žuvis ir jūros gėrybės (03)	Latvija	3,07	3,24	2,38	2,12	2,14	2,20	2,10
	Graikija	3,67	3,25	3,02	2,98	3,09	2,95	2,94
	Danija	4,43	4,62	4,48	4,48	4,61	4,44	4,24
	Ispanija	2,17	2,02	1,96	2,02	2,05	2,15	2,18
	Lietuva	2,16	2,34	2,69	2,84	2,91	3,00	2,92
Grūdai ir grūdų produktai (04)	Latvija	5,39	4,18	4,22	5,39	5,39	5,23	4,37
	Graikija	1,39	1,13	1,43	1,20	1,73	1,41	1,53
	Danija	1,28	1,23	1,21	1,31	1,17	1,21	1,03
	Ispanija	0,68	0,77	0,80	0,81	0,86	0,88	0,89
	Lietuva	3,15	3,46	3,64	3,49	3,71	3,73	2,78
Daržovės ir vaisiai (05)	Latvija	0,95	1,04	1,02	1,07	1,14	1,03	1,24
	Graikija	6,21	6,14	5,85	4,98	5,07	4,79	5,12
	Danija	0,51	0,51	0,50	0,42	0,41	0,40	0,43
	Ispanija	5,57	5,75	5,64	5,40	5,35	5,18	5,28
	Lietuva	3,54	3,71	2,89	2,13	1,51	1,40	1,45
Kava, arbata, prieskoniai ir kt. (07)	Latvija	1,07	1,06	1,19	1,07	1,33	1,28	1,28
	Graikija	0,40	0,50	0,43	0,47	0,51	0,47	0,51
	Danija	0,47	0,50	0,47	0,42	0,44	0,44	0,45
	Ispanija	1,07	1,08	1,06	1,04	1,05	1,08	1,18
	Lietuva	1,33	1,66	1,56	1,49	1,60	1,37	1,47
Gėrimai (11)	Latvija	9,20	9,82	9,81	6,85	6,61	9,07	8,70
	Graikija	1,52	1,41	1,45	1,37	1,32	1,34	1,30
	Danija	1,71	1,93	1,95	1,81	1,74	1,73	1,81
	Ispanija	3,22	3,26	3,23	3,04	3,01	2,99	3,05
	Lietuva	2,21	2,85	2,93	2,03	2,06	2,34	2,46

Pastaba: apskaičiuota autorių, remiantis WITS (n.d.), UN Comtrade (n.d.) ir UNCTADstat (n. d.) duomenimis.

konkurencingiausios Europos Sąjungos valstybės, specializavosi visų maisto produktų bei gėrimų eksporto sektoriuje, – visų produktų RCA indekso reikšmė yra didesnė nei 1. Panašios rodiklio reikšmės pastebimos kaimyninėje Latvijoje.

Tyrimo rezultatai parodė, kad dauguma Europos Sąjungos valstybių specializuojasi eksportuoti maisto produktus ir gėrimus. Konkurencingiausios iš šių valstybių – Latvija, Graikija, Danija, Ispanija ir Lietuva. Atlikus išsamesnį šių valstybių eksporto konkurencingumo tyrimą pastebėta, kad valstybės labiausiai specializuojasi eksportuoti tuos maisto produktus, kuriems gaminti ar kitaip išgauti turi palankiausias sąlygas. Dažnai specializavimasis eksportuoti tam tikrą produktą šiose valstybėse buvo gana ryškus. Taip pat pastebėti ir valstybių maisto produktų eksporto trūkumai, kuriuose sektoriuose valstybės nekonkurencingos. Dažniausiai tai buvo egzotiniai, Afrikos, Azijos žemynų produktai – prieskoniai, kava, arbata, vaisiai, kuriems užauginti, pavyzdžiui, Danijoje, Latvijoje ar Lietuvoje reikėtų daugiau kaštų ir įvairių pastangų. Svarbu paminėti, kad šių produktų eksporto duomenys gali būti ne visai tikslūs, kadangi, kaip minėta anksčiau, skaičiuojant pagal RCA metodą nėra eliminuojami reeksporto duomenys, kurie neparodo tikrosios valstybės tarptautinės prekybos padėties. Gali būti, kad kavos pupelės, prieskoniai ir kiti egzotiniai produktai į minėtas valstybes eksportuojami kaip žaliavos, o iš jų išvežami kaip perdirbti – tarpiniai ar galutinio vartojimo produktai. Taip pat nustatytos Europos Sąjungos valstybės, kurių maisto produktų ir gėrimų sektorius tiriamuoju laikotarpiu buvo nekonkurencingas. Mažiausiai jame 2012–2018 m. specializavosi Suomija, Slovėnija, Slovakija, Čekija, Švedija, Malta ir Vokietija. Matyt, šios valstybės linkusios

specializuotis kituose sektoriuose, taip pat eksportuoti maisto produktus ir gėrimus jos gali neturėti tinkamų geografinių, technologinių ar kitų sąlygų. Nekonkurencingumą gali lemti daugelis mikroekonominių bei makroekonominių veiksnių.

Išvados

Sėkminga ekonomika ir spartus jos augimas šiais globaliais laikais neišsivaizduojami be eksporto pajamų. Eksportas, kaip viena iš svarbiausių tarptautinės prekybos dalių, prisideda prie šalies kapitalo įplaukų, pramonės augimo, gyventojų užimtumo bei kitų svarbių socialinių rodiklių. Siekdamos, kad eksporto rodikliai didėtų ir duotų naudą, valstybės eksportuoja tuos produktus, kuriems gaminti ir parduoti turi geresnes ekonomines, politines, geografines, technologines ir kitas sąlygas. Gamindamos ir parduodamos produkciją, valstybės konkuruoja tarpusavyje. Konkurencija daugelio mokslininkų apibrėžiama kaip veiksmas, kurio metu dvi ar daugiau šalių varžosi tam, kad pasiektų savo numatytus tikslus. Konkuruodamos valstybės, įmonės ar kiti subjektai įgyja (arba neįgyja) konkurencingumo laipsnį, kuriuo apibrėžiamas gebėjimas konkuruoti rinkoje gaminant ir parduodant prekes, tenkinant vartotojų poreikius bei gaunant numatytas naudas. Konkurencingumo sąvoka yra neatsiejama nuo eksporto konkurencingumo sąvokos. Eksporto konkurencingumą galima tirti įvairiose ekonominėse, politinėse, geografinėse ir kitose srityse. Eksporto konkurencingumas priklauso nuo daugelio mikroekonominių bei makroekonominių veiksnių, tokių kaip infrastruktūra, švietimo ir finansų sistemos, inovacinis bei technologinis išprusimas, lanksti makroekonominė aplinka ir kt.

Eksperto konkurencingumui tirti pasirinktas maisto produktų ir gėrimų sektorius. Šio sektoriaus eksperto konkurencingumas tiriamas 28 Europos Sąjungos valstybėse 2012–2018 m. Tyrimui atlikti naudojamas RCA metodas. Reikalingiems duomenims gauti naudojamas BEC, o vėliau – ir SITC klasifikatorius. Atliekant tyrimą pastebėti duomenų bazių trūkumai bei RCA rodiklio formulės galimas netikslumas, dėl šių priežasčių įvertintas ir galimas tyrimo ribotumas.

Įvertinus Europos Sąjungos valstybių eksportuojamų maisto produktų bei gėrimų sektoriaus konkurencinį pranašumą RCA metodu, paaiškėjo, kad dauguma ES valstybių specializuojasi eksportuoti minėto sektoriaus produktus. Konkurencingiausios maisto produktų ir gėrimų sektoriuje tiriamuoju laikotarpiu buvo Latvija, Graikija, Danija, Ispanija ir Lietuva; nekonkurencingiausios – Suomija,

Slovėnija, Slovakija, Čekija ir Švedija. Neutrالياusios maisto produktų ir gėrimų sektoriaus eksportavimo valstybės buvo Belgija, Italija ir Liuksemburgas. Konkurencingiausių Europos Sąjungos valstybių maisto produktų ir gėrimų sektoriaus eksperto RCA analizė parodė, kad jos specializuojasi eksportuoti tuos produktus, kuriuos gaminti ir auginti turi geriausias sąlygas ir galimybes. Didžiausi RCA indekso rodikliai Latvijoje – eksportuojant gėrimus bei mėsą ir jos gaminius; Graikijoje – eksportuojant vaisius ir daržoves, žuvį, pieno produktus, kiaušinius; Danijoje – mėsą, mėsos ir pieno produktus, kiaušinius; Ispanijoje – mėsą, jos gaminius, vaisius ir daržoves; Lietuvoje – mėsą, mėsos bei pieno produktus ir kiaušinius. Taip pat buvo pastebėta, kad valstybės siekia plėtoti ir kitų produktų eksportą, kadangi analizuojamu laikotarpiu daugelio valstybių RCA indeksas augo.

Literatūra

1. Balkytė, A. ir Tvaronavičienė, M. (2010). Perception of Competitiveness in the Context of Sustainable Development: Facets of Sustainable Competitiveness. *Journal of Business Economics and Management*, 11(2), 341–365. doi: 10.3846/jbem.2010.17
2. Bernatonytė, D. (2010). Export Specialization Patterns of the Baltic States. *Ekonomika ir vadyba*, 15, 18–24. Prieiga per internetą <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:j.04~2010~1367172728904/datastreams/DS.002.1.01.ARTIC/content>
3. Bruneckienė, J. ir Paltanavičienė, D. (2012). Measurement of Export Competitiveness of the Baltic States by Composite Index. *Inžinerinė Ekonomika-Engineering Economics*, 23(1), 50–62. doi: <http://dx.doi.org/10.5755/j01.ee.23.1.1218>
4. Burinskienė, A. (2011). Tarptautinė prekyba įmonių veiklos praktikoje. *Verslas, vadyba ir studijos*, 8, 37–50. doi: <http://dx.doi.org/10.3846/bme.v8i1.3>
5. Chen, Y., Hsu, W. Ch. ir Wang, Ch. (2012). Effects of Outward FDI on Home-Country Export Competitiveness. *Journal of Chinese Economic and Foreign Trade Studies*, 5(1), 56–73. doi: <http://dx.doi.org/10.1108/17544401211197968>
6. Commission of the European Communities. (2016). *7th Report on Economic, Social and Territorial Cohesion*. Prieiga per internetą https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/cohesion7/7cr.pdf
7. Čegyė, O. ir Miečinskienė, A. (2009). Tiesioginių užsienio investicijų poveikio tyrimas. *Verslas XXI amžiuje*, 1(3), 9–12.
8. Delgado, M., Ketels, C., Porter, M. E. ir Stern, S. (2012). *The Determinants of National Competitiveness* (NBER Working Paper No.18249). Prieiga per internetą <https://www.nber.org/papers/w18249.pdf>
9. Dodescu, A. ir Giurgiu, A. (2009). Globalisation And Export Competitiveness: A Theoretical Approach. *Annals of Faculty of Economics*,

- University of Oradea, Faculty of Economics, 1(1), 318–324.
10. Europos bendrijų komisija. (2020). *Komisijos komunikatas: 2020 m. Europa. Prieiga per internetą* <http://uzt.lt/wp-content/uploads/2018/09/Europa-2020-1.pdf>
 11. Eurostat. (n.d.). *Concepts and definitions: Eurostat's Concepts and Definitions Database*. Prieiga per internetą https://ec.europa.eu/eurostat/ramon/nomenclatures/index.cfm?TargetUrl=LST_NOM&StrGroupCode=CONCEPTS&StrLanguageCode=EN
 12. Grebliauskas, A. ir Stonys, M. (2012). Lietuvos pramonės konkurencingumo vertinimas. *Taikomoji ekonomika: Sisteminiai tyrimai*, 6(2), 49–72. doi: <http://dx.doi.org/10.7220/AESR.1822.7996.2012.6.2.3>
 13. Jakutis, A., Liukaitis, R. ir Samulevičius, J. (2007). Lietuvos eksporto plėtros veiksnių tyrimai. *Ūkio technologinis ir ekonominis vystymasis*, 4(13), 272–279. doi: <http://dx.doi.org/10.3846/13928619.2007.9637812>
 14. Kalendienė, J. (2014). Assessment of Lithuanian Export competitiveness in Eu market. *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai*, 8(1), 67–77. doi: <http://dx.doi.org/10.7220/AESR.1822.7996.2014.8.1.4>
 15. Lietuvos bankas. (2020). *Lietuvos ekonomikos apžvalga / 2020 m. balandis*. Prieiga per internetą <https://www.lb.lt/Lt/leidiniai/lietuvos-ekonomikos-apzvalga-2020-m-balandis>
 16. Loo, M. K. L. (2012). Competitiveness: Top Five Nations Last Decade and Next Decade. *International Journal of Business and Management Studies*. 1(3), 391–412. Prieiga per internetą http://www.openaccesslibrary.org/images/ULV227_Mark_Loo.pdf
 17. Marikina, M. (2017). The National Competitiveness – Attractiveness or/and Aggressiveness. *Eurasian Journal of Economics and Finance*, 5(2), 66–72. doi: <http://dx.doi.org/10.15604/ejef.2017.05.02.005>
 18. Meilienė, E. ir Snieška, V. (2010). Lietuvos pramonės konkurencingumo veiksniai eksporto politikos nuostatoje. *Viešoji politika ir administravimas*, 31, 119–132. Prieiga per internetą https://www.mruni.eu/upload/iblock/f82/9_e.meilienne%20ir%20kt.pdf
 19. Muratoglu, G. ir Muratoglu, Y. (2016). Determinants of Export Competitiveness: Evidence from OECD manufacturing. *Journal of Economics and Political Economy*, 3(1), 111–118. doi: <http://dx.doi.org/10.1453/jepe.v3i1.659>
 20. Nasurdin, A. M. ir Tan, C. L. (2010). Knowledge Management Effectiveness and Technological Innovation: An Empirical Study in the Malaysian Manufacturing Industry. *Journal of Mobile Technologies, Knowledge and Society*, 2010, 1–13. doi: <http://dx.doi.org/10.5171/2010.428053>
 21. National Competitiveness Council. (2016). *Review of Competitiveness Frameworks*. Prieiga per internetą <http://www.competitiveness.ie/publications/2016/review%20of%20competitiveness%20frameworks%20.pdf>
 22. OECD (n. d.). *Glossary of statistical terms*. Prieiga per internetą <https://stats.oecd.org/glossary/index.htm>
 23. Oficialiosios statistikos portalas. (n.d.). Centrinė klasifikatorių duomenų bazė. Prieiga per internetą https://osp.stat.gov.lt/klasifikatoriai?p_auth=DyjIwsEy&p_p_id=classfierportlet_WAR_servicesportlet&p_p_lifecycle=1&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_count=3&p_p_col_pos=2&_classifierportlet_WAR_servicesportlet__facesViewIdRender=%2Fpages%2Fforms%2Fclassifier%2FFPKL500%2FFPKL500.xhtml
 24. Porter, M. E. (1990). The Competitive Advantage of Nations. *Harvard business review*, 73–91. Prieiga per internetą http://www.economie.ens.fr/IMG/pdf/porter_1990_-_the_competitive_advantage_of_nations.pdf
 25. Porter, M. E. ir Ketels, C. H. M. (2003). *UK Competitiveness: Moving to the Next Stage* (DTI Economics Paper, No. 3). Prieiga per internetą https://www.hbs.edu/faculty/Publication%20Files/file14771_83b42e5a-7e88-49be-9d33-2fc7585a87d9.pdf
 26. Sabonienė, A. (2009). Lithuanian Export Competitiveness: Comparison with other Baltic States. *Engineering Economics*, 2(62), 49–57. Prieiga per internetą <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2009~1367168623229/datastreams/DS.002.1.01.ARTIC/content>
 27. Sabonienė, A. (2011). The Changes of Lithuanian Export Competitiveness in the Context of Economic Crisis. *Ekonomika ir vadyba*, 16, 302–308. Prieiga per internetą <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2011~1367176912866/datastreams/DS.002.1.01.ARTIC/content>
 28. Snieška, V. (2008). Research into International Competitiveness in 2000–2008. *Engineering Economics*, 4(59), 29–41.

29. Snieška, V. ir Valodkienė, G. (2012). Tarptautinis konkurencingumas ir jį lemiantys veiksniai ekonomikos nuosmukio laikotarpiu. *Economics and management*, 17(2), 602–608. doi: <https://doi.org/10.5755/j01.em.17.2.2188>
30. Travkina, I. (2015). *The Evaluation of Factors Having an Impact on the Lithuanian Export Competitiveness*. Vilnius: VGTU leidykla Technika. Prieiga per internetą http://dspace.vgtu.lt/bitstream/1/1907/1/2333_Travkina_Disertacija.pdf
31. UN Comtrade. (n.d.). *UN Comtrade Database*. Prieiga per internetą <https://comtrade.un.org/Data/>
32. UNCTADstat. (n.d.). *International Trade in Goods and Services*. Prieiga per internetą <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=24739>
33. United Nations. (2018). Classification by Broad Economic Categories. *Department of Economic and Social Affairs*, 53(5). Prieiga per internetą https://unstats.un.org/unsd/trade/classifications/SeriesM_53_Rev.5_17-01722-E-Classification-by-Broad-Economic-Categories_PRINT.pdf
34. United Nations. (2019). International Trade Statistics Yearbook. *Department of Economic and Social Affairs*, 1(67). Prieiga per internetą <https://comtrade.un.org/pb/downloads/2018/VolI2018.pdf>
35. WITS. (n.d.). *World Exports in US\$ Thousand 2014–2018*. Prieiga per internetą <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/WLD/StartYear/2014/EndYear/2018/TradeFlow/Export/indicator/XPRT-TRD-VL>
36. World Economic Forum. (2019). *The Global Competitiveness Report 2019*. Prieiga per internetą http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2019.pdf

Straipsnis įteiktas 2020 04 04
Parengtas publikuoti 2020 06 01

Inga MAKSVYTIENĖ, Rugilė NEMANYTĖ

ASSESSMENT OF EXPORT COMPETITIVENESS OF EUROPEAN UNION COUNTRIES IN THE FOOD AND BEVERAGE SECTOR

S u m m a r y

The aim of the article is to assess the export competitiveness of European Union countries in the food and beverage sector. The export competitiveness of this sector is analysed in 28 European Union countries during the period of 2012–2018. The export competitiveness is assessed using Revealed Comparative Advantage (RCA) index method. The analysis of export competitiveness of European Union countries in food and beverage sector using RCA method showed that most of the EU countries specialize in the export of goods in the aforementioned sector. The most competitive countries in the food and beverage sector during the research period were Latvia, Greece, Denmark, Spain and Lithuania. The least competitive countries in the food and beverage sector were Finland, Slovenia, Slovakia, Czech Republic and Sweden. The most neutral countries in the export of food in the aforementioned sector were

Belgium, Italy and Luxembourg. RCA analysis of the most competitive European Union countries in the food and beverage sector showed that countries specialize in the export of such products of which production or growth they have, likely, the best possible conditions. The highest RCA index values achieved in Latvia were in the export of beverages meat and meat products; in Greece – in the export of fruits and vegetables, fish, dairy products, eggs; in Denmark – in the export of meat, meat and dairy products, eggs; in Spain – in the export of meat, meat products, fruits and vegetables; in Lithuania – in the export of meat, meat and dairy products and eggs. It was also noticed that the countries aim to expand the export of other products in the food and beverage sector as the RCA index grew in most countries during the analysed period.